



Orxan PAŞA

II yazı

Arazın o tayında - Qaradağ mahalında saz-söz araşdırmaları aparırdım. Yolda qoyun sürüsü otaran ağsaqqal bir adamla ayaqüstü söhbətləşdim. Onun ata sözü yerində dediyi bir tərəkəmə öyüdükdən oğuzların tarixi kimliyi elə aydın görünürdü ki:

*Əkmə əkin, əylənərsən,
Baxma bağa, bağlanarsan.
Min dəvəni, güd qoyunu -
Bir gün olur, baylanarsan.*

Oğuz atlı mədəniyyətinin tarixi mahiyyətini bundan dəqiq ifadə etmək mümkündürmü?!

Tarix içindəki ən böyük yanlışlığımız türk dilinin statusunu türk qılıncının səviyyəsinə qaldıra bilməməyimiz oldu.

Oğuznamələr... Oğuznaməçilik ənənəsi... və son olaraq da əzəmətli Dədə Qorqud oğuznamələri. Ədəbi-mədəni keçmişimizin ilkin təməli onlardır! Ədəbi - tarixi həyat uzun yüzillər boyunca oğuznaməçilik ənənəsi üzərində daşınıb. Ədəbiyyat tariximizi buradan başlayıb üzün bəri gəlməkdənsə, qaranlıq məchulluqlarda axtarıyıq. Hər şey gözümüzün qarşısında, ovcumuzun içində olduğu halda...

Dədə Qorqud ilk böyük ədəbiyyat adamımızdır. Onu ədəbi şəxsiyyət kimi niyə qəbul etmirik!! O boyda oğuznamələri «düzüb-qoşan» olduğunu - müəlliflik hüququna sahib ədəbi sima statusu daşdığını ana kitabımızdan dönə-dönə oxuyuruq, yenə də nədənsə çəkinib susuruq.

Oğuz-türkman babalarımız bu gün bizləri görsələr, yaqın ki, tanıyıb yaxın durmazlardı. Elə biz də onları. Aman Allah, bu qədər də biri-birindən uzaqlaşmaq, yadlaşmaq-özgələşmək olarmı?!

Qapı həmişə onu açanı gözləyir, istər gedən olsun, istər gələn...

Qələm adamı istedadından məhrum olanda əlləməçiliyə güc verir.

Quşlar ömürlərinin çoxunu göy üzündə keçirirlər, ancaq yuvalarının yer üzündə olduğunu heç vaxt unuturlar.

Çay axır... Axıb gedən sular yanından keçdikləri dağları, yamaqları, ağacları ilk və son dəfə götürürlər. Eyni su eyni yerdən tək bir dəfə axa bilir axı! İnsan ömrünün günləri, ayları kimi...

Susmaq qızıldır, deyirlər. Gör nə qədər var-dövlətimiz varıymış...

Televiziya «Musiqi xəzinəsi» verilişini aparırdım. Borçalıdan gəlmiş səksən beş yaşlı ustad aşiq Məhəmməd Sadaxlı bir «Dəli Koroğlu» havası oxumaq istədi. Mən qocaman aşiqin yaşını nəzərə alıb onu niyyətindən yayındırmaq istədim. Aşiq Məhəmməd israr etdi və qəribədir ki, «Dəli Koroğlu» havasının ayağını - zil məqamını da məharətlə oxunmaqdan çəkinmədi. Mən havanı rahatlıqla oxuyub geri qayıdan aşığa:

- Ustad, çoxmu çətin oldu?! Bu yaşda səsi zora salmadınız ki?!- söyləyərək həyəcanımı gizlətmədim.

Aşiq Məhəmməd zarafatla:
- Yox, oğul, narahat olma, Koroğlu özü kömək elədi, - cavabını verdi.

Taleyimdən və ürəyimdən keçənlər

Səni sevdiyimi küləyə söylədim - neçə günlərdi külək yoxa çıxıb. Gözləyirəm, yaz gəlsin, tumurcuqlayan ağaclara söyləyim.

*Qan ilə dəstəmaz alıb,
Yürü, namaza gedəlim! -*

bu möhtəşəm misralara XIV yüzilin Qazi Bürhanəddin bədii istedadı türk bahadırlıq tarixinin poetik tablosunu həkk edib. Vətən torpaqlarının bölünməzliyi, bütövlüyü, eləcə də sözün geniş mənasında müstəqil dövlətçilik düşüncəsi bu yenicilməz misralara köklənmişdir!

Hər yerin adamı o yerin daşına, torpağına, ağacına, suyunu oxşayır.

Heç bir nəzəriyyə bədii ədəbiyyat yaratmır. Yarada da bilməz. Həqiqi ədəbiyyat işi bədii olduğu qədər də təbii prosesdir. Bu məsələdə «istedad» dediyimiz İlahi dərgaha bağlı olan sirli «haqq vergisi»nin payı və rolu o qədər çoxdur ki!.. Burası da var: nəzəriyyə bədii ədəbiyyat yaratmasa da, bədii ədəbiyyat nəzəriyyəni yarada bilir, daha doğrusu, onun doğrulmasına səbəb olur. Biri mahiyyəti yaradır, digəri isə onu açır.

O, pis şairlərin ən yaxşısı idi...

Elə etmək lazımdır ki, dövlətin əsgəri və ziyalıları ondan incik düşməsin. Əsgərin və ziyalının incikliyi dövlətçiliyin faciəsidir.

Əsl ziyalılıq odur ki, sən dərbəndli olmadan tutduğun əməlləri, hərəkət və davranışları görən Dərbənd camaatı elə bilsin sən də Dərbənddənsən, lənkəranlı səni Lənkərandan, gəncəli Gəncədən, naxçıvanlı Naxçıvandan, qarabağlı Qarabağdan, təbrizli Təbrizdən, urmiyalı Urmiyadan, zəncanlı Zəncandan, göyçəli Göyçədən, şirvanlı Şirvandan bilsin. Sevginlə, əməlinlə Vətən boyda görünəsən, Vətənin hər yerindən görünəsən. Nə yazıq ki, bizim ziyalılığımızda bu keyfiyyət o qədər də çatışmır...

Savad təkə yazıb-oxumaq deyildir. Yazı-oxu vərdisi savad əldə etmək vasitə-

lərindən biridir. Savad isə dərin və hərtərəfli biliklər toplusudur, onun mənimsənilməsi və dərk olunmasıdır. Savada yazı-oxu yolu ilə olduğu kimi, şifahi-sözlü yolla da yiyələnmək mümkündür. Aşiq Ələsgər kimi. O, sahib olduğu dərin fəlsəfi-ürfani bilikləri məhz şifahi-sözlü yolla əldə edərək özünün heyratamiz savadı ilə mötəbər yazı-pozu bilicilərini belə mat qoymağı bacarmışdır. Mən uşaqlıq çağlarımda çoxlu sayda o cür köhnə kişilər görmüşdüm. Onların dünyagörüşü və həyat təcərbəsi indiki çox oxumuşlardan irəlidi...

Hesablamışam: Azərbaycanda il ərzində təqribən iki milyon misradan artıq meyxana deyilir. Onların içərisində, görəsən, heç olmasa ikicə misra poeziya varmı?!

Quşlar həyatları boyunca tək bir dəfə yerə necə endiklərini bilmirlər - ovçu gülləsinə tuş gəldikləri zaman. Qalan bütün enişləri torpağı incitməyəcək dərəcədə ahəngdar, ehtiyatlı və zərif olur.

O qız elə gözəl yeriyib gedirdi ki, bilmək olmurdu ayaqqabılarının səsinə eşidirsən, yoxsa ürəyinin tippiltisini...

Yazın al yanağının nə olduğunu bilmək üçün Ordubad dağlarının lələ çağını görmək yetərlidir.

Yuva başında iki göyərçin öz balalarına və biri-birinə qarşı elə həssas, elə səmimi, elə isti münasibət göstərir ki, istənilən ailə bu mehr-məhəbbətə həssas baxa bilər.

Naxçıvan dağlarını görəndə adama rəssam olmaq həvəsi gəlir. Burda minillərə yetə biləcək qədər tablo-rəsm ehtiyatı var.

Ən dahi, ən dərin elmi fikri də sadə və aydın cümlələrlə söyləmək mümkündür. Mürəkkəb, dolaşq və anlaşılmaz cümlələr işlətmək təfəkkürün qarışıq və aydın olmaması ilə bağlıdır.

Qarışqa özündən qat-qat böyük bir yükü insanı heyrdə qoyan şövq və əzəmətlə çəkib irəli aparır. Kaş onun alın tərini görüb silmək mümkün olaydı...

Yaltaqdı, bu işin elə ustasıdır ki, özünün quyruq bulamaq məharətilə ən sülək itləri də kölgədə qoya bilir.

Milli kimliyini bilməyən xalq yanacağı çıxarılmış tank kimidir. O, böyük gücə malik olsa da, bu halı ilə dəmir yığının-dan başqa bir şey deyildir.

Dilimizin, ruhumuzun yüzillər boyunca bu günə daşınmasında ortabab bir ozanın, eləcə də aşiqin gördüyü iş Divan ədəbiyyatının ən mənəm deyən şairinin gördüyü işdən qat-qat çoxdur.

Azərbaycan türkcəsinin hansı səviyyədə poetik qüdrətə malik olduğunu Sarı Aşiqin bayatıları qədər dəqiq ifadə edən

heç bir örnək yoxdur.

Dəcəl və ərköyün uşaq olmuşam. Ancaq beş yaşından bəri ailəmizin adını və nəslimizin şərəfini hər bir hərəkətimdə gözləmişəm. Ən şıltaq və dəlisov davranışlarıma «atamın acığı tutar», «anam məni danlayar» gözüylə ölçü qoymuşam. O düşünmə şüurumun alt qatında elə daşlaşmış ki, adlı-sanlı professor kimi altmış yaşa doğru getdiyim indiki olğun çağında da hər gün hərəkət və davranışlarımı həmin meyar üzərində qururam. Atam iyirmi il öncə rəhmətə gedib, ağbırçək anam isə hələ əsasına söykənə-söykənə gəzib-dolaşır və hərdən məni danlamadığından da qalmır. «Anam məni danlayar», - nə gözəl tənbehd...

Nənəmin heç yadımdan çıxmayan bir alqışı vardı: Çörəyiniz isti olsun, suyunuz sərin!

2014-ci ildə beyin-qan dövrəni ilə bağlı ciddi sarsıntı keçirib, səkkiz aya yaxın xəstə yatdım. Aylar sonra ayağa duran kimi Tovuz - anama baş çəkməyə getdim. Maşından düşəndə səksən üç yaşlı ağbırçək anam əsasına söykənib məni bəgriyə basdı. Sonra öz balaca uşağına tapşırıq vermiş kimi: - Dur burda, - deyib də başladı başıma dolanmağa. Mən əlindən tutub onu bu niyyətdən daşındırmağa çalışdım. Anam güclü yeridə, əlindəki əsası ilə ərlə küreyimə vurub:

- Uşaqsan, harda qoymuşam, orda da dur, - dedi və sözümdən çıxmaq istəyən uşağına elə təpindi ki... Anamın hökmünə əməl etməkdən başqa əlacım qalmadı.

Rəhmətlik atam Paşa kişi saz-söz sərafiydi. Əhvalına uyğun gələn qoşmanı, bayatını, atalar sözünü elə böyük şövqlə dilə gətirirdi ki, gəl görəsən. Ahıl vaxtlarında evlənmək vaxtı çatan cavan oğlanlara halal süd əmmiş, əsli-nəcəbəti olan yerdən qız almağı məsləhət bilər və tez-tez də belə bir bayatı çəkərdi:

*Gözəl alma,
Gözəldi, gözəl alma.
Əsil al, çirkin olsun,
Bədəsil gözəl alma!*

Ancaq rəhmətlik özü camalpərəst olduğundan bəzən gözəl xanımlardan söz düşəndə ayrı bir bayatı deyirdi:

*Daş daşı,
Kərpic daşı, daş daşı.
Çirkinlə plov yeyincə
Get gözələn daş daşı.*

Mən belə məqamlarda zarafata salırdım:

- İndi hansı düz olur, əvvəl deyirdin "əsil al, çirkin olsun", indi deyirsən "get gözələn daş daşı"?!...

O da özünəməxsus müdrikliklə:

- Ömür gözünən baxanda birinci düzdü. Amma könül də öz dediyini deyir. Könül gözünən baxanda ikincidən də keçmək olmur.

Sizdən gözəli, sizdən güclüsü, sizdən yaxşısı heç yerdə yoxdur. Gözəli, güclünü, yaxşını hardasa uzaqlarda axtarmayın. O öz yanınızdadır, daha doğrusu, o siz özünüzünüz.

Axşam qaranlığa qapanır, sabah isə aydınlığa açılır. Aydınlıqlar içində olarıңыз!